

3. Анатолій Чернов. Зірка українського відродження. *День*. 2009. № 128. URL: <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/zirka-ukrayinskoho-vidrodzhennya> (дата звернення : 09.04.2024).

4. Людмила Іваннікова. ОЛЕНА ПЧІЛКА: НАУКОВІ ГРАНИ ТАЛАНТУ. Етнографія. URL: <https://ethnography.org.ua/content/olena-pchilka-naukovi-grani-talantu>. (дата звернення: 10.04.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-387-6-7>

ГРЕКО-КАТОЛИЦИЗМ ЯК ОСНОВА УКРАЇНОЦЕНТРИЧНОСТІ У СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ НА ПОЧАТКУ 20-Х РР. XX СТ.

Костючок П. Л.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри етнології і археології,*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна*

На території Східної Словаччини у 1920-х рр. важливим фактором формування української національної ідеї була релігія. У Пряшівській архієпархії тривала етноідеологічна боротьба між прихильниками українізму, яких очолював єпископ Д. Нарядій, та русофілами на чолі з генеральним вікарієм д-ром М. Руснаком.

У 1913–1918 рр. єпископом Пряшівської греко-католицької єпархії був Стефан Новак, котрий підтримував мадяризацію. Серед духовенства і населення Пряшівської греко-католицької єпархії панувало глибоке незадоволення церковними відносинами» за єпископа Новака [6]. У 1918 р. він після зречення від єпископства втік до Угорщини. Після зречення в кафедрі у 1918 р. генеральним вікарієм був призначений о. М. Руснак. За його каденції припали зміни в адміністративно-політичному структуруванні Карпатської Русі. Власне вони наклалися на пошук власної етнорелігійної приналежності. У 1918–1922 рр. були започатковані дискусії між двома таборами щодо розвитку греко-католицької церкви: великоросами і українофілами.

У 1922–1927 рр. апостольським адміністратором Пряшівської греко-католицької єпархії був призначений єпископ Крижевецької єпархії Хорватської греко-католицької церкви Діонісій Нярадї. Він мав дружні відносини з митрополитом Андреем Шептицьким [2, с. 158].

У Пряшівській єпархії після номінації єпископа Д. Няраді розпочалася конфронтація між адміністрацією дієцезії і священницьким кліром. Жупан Кошицької жупи Я. Руман так охарактеризував призначення Няраді: «За моїми попередніми спостереженнями іменованій іде більше за українізування місцевого руського народу, ніж про реальні інтереси Республіки. Єпископ Нярадій стоїть інакше повністю під впливом архієпископа Шептицького, якого є вихованцем і я як сам пересвідчився, просто обожнювачем. Напевно з того становища для інтересів нашої держави нічого корисного не вийде» [4, s. 40]. За інформацією словацьких властей у 1925 р. призначення на єпископського адміністратора Пряшівської єпархії Няраді отримав через лобювання колишнього очільника угорського уряду І. Тісо [5, s. 174].

Польські дипломати у рапорті від 28 грудня 1925 р. стверджували, що «через тиск ЧСР на Ватикан у червні 1922 р. єпископ Папп був перенесений до Мішкольца», а це «усунення є шкідливе, бо не допускав він напливу українського галицького кліру до своєї дієцезії, і побоював загалом всю іншу політику, зрештою працюючи політично для угорських інтересів» [8, k. 279]. Політика Няраді щодо духовництва оцінювалась як така, що «в останніх часах пішла на Підкарпатській Русі в напрямі усування русинського духовенства і обсадження духовних посад свідомими українцями, що навіть викликало незадоволення Карпаторуської народної ради» [9, k. 1].

Зважаючи на поширення православ'я в регіоні, єпископ Няраді прагнув зміцнити становище греко-католицької церкви та вплинути на місцевих священників. Проте ситуація була складною, серед духовенства були поширені різні політичні орієнтації. Помадярщинне священництво вважало Д. Няраді «за зловмисника» і його розпорядження як правило не виконувало, в єпархії настала повна анархія. Частина греко-католицьких священників прямо протидіяли єпископу, використовувала різноманітні заходи для його ігнорування, демонстрації несприйняття: не повідомляли парафіян про приїзд церковного ієрарха, не виконували його розпорядження про призначення, шукали способів уникнути відвідування громади єпископом [12, s. 376, 385, 392]. Так, о. Рокіцькому в 1923 р. було наказано залишити парафію в Кошицях, а о. Міклушовському – в Завадці, проте вони проігнорували накази єпископа. На парафію В Шамбронь єпископ планував перевести священника з Гиральтовців, проте місцева громада домоглася перенесення о. С. Войтовича з В. Липника.

Ці священники виступили проти єпископа за його українофільську політику, оскільки «духовенство прешовської дієцезії...є в антипатії своєї до українців, однак духовенство то не є однак русофіли.

Витворилося серед тутейших русинів, так як і на Підкарпатській Русі відчуття національної відмінності від росіян і від українців» [12].

Єпископ Няраді був прихильником і пропагандистом ідеї «Великої України», яка «обіймала би в своїх кордонах всі русинські землі, які знаходяться на території Польщі, Підкарпатської Русі з Пряшівщиною і Наддніпрянської України» [7, к. 30–35]. Саме тому місцеве духовенство звинувачувало його в українізмі і латинізмі. Поліційний комісаріат в Прешові доносив, що єпископ докладав зусилля, щоб його священники отримували освіту буквально та теологічно. З цією метою він надсилав їм українські богословські та релігійні книги. За інформацією поліційного комісаріату місцеві священники чинили опір українській мові, вони не відвідували навчальні курси, запроваджені апостольським адміністратором. Латинізм Няраді стосувався запровадження целібату, ідею якого природно місцеві священники відкидали.

Єпископ Няраді «прийняв 34 петлюрівців в греко-католицькій школі на вчителів. Основою діяльності українського напряму були галицькі священники прикордонних парафій» [10, к. 150]. У листах до митрополита А. Шептицького єпископ Д. Няраді твердив, що «ту страшні агітації» [1, с. 65]. Єпископ просив «дати пару смиренних священників – по можливості целебсів і то на час, щоби стримувати офензиву на Лемківщину» [1, с. 65].

Згідно поліцейських донесень зі 159 парафій 96 з них не визнавало авторитет єпископа. Йому підпорядковувались лише 25 священників і каноників на чолі з Біхарієм, з яким він «вузько співпрацює» [11, с. 237–238].

Частина чеського політикуму (К. Крамарж, Й. Стржібрні) фаворизували православ'ю, оскільки бачили в ньому «слов'янську церкву» [7, к. 30–35].

Релігійне протистояння між прихильниками обох конфесій набирало обертів і зумовило масові переходи громад у православ'я, насильницьке захоплення греко-католицьких храмів та церковного майна. Найбільшими осередками православного руху в 1922–1925 рр. були русинські села В. Свидницького, почасти Межилаборського і Бардеївського округів. У Снінському окрузі православний рух поширився лише в 1925 р. [12, с. 391].

Переходи населення з греко-католицької конфесії в православну упродовж 1923–1924 рр. супроводжувалися протистояннями в Ладомірській, Медвежому, Вагринці, Кр. Чарному, В. Свиднику, Ю. Волі, Орлику, Грабському та різного роду злочинними діями (крадіжки релігійних атрибутів, підпали господарств, побиття супротивників) [12, с. 376–386, 414].

Більшість православних священників були російськими і українськими «емігрантами». Зокрема, о. А. Лагола з Стакчина і А. Гуглевіч з Кривої «підтримували письмові контакти з д-рем Гагатком в Ужгороді» [12, s. 376]. Так, єпископ Д. Нарядій писав, що «люди говорять, що їм пан Гагатко обіцяв, що їх буде і церква і церковні добра, якщо всі підпишуться на схизму» [12, s. 415].

Пряшівський єпископ Д. Нярадї у своєму листі до кошицького жупана від 18 лютого 1926 р. писав, що «агітатори прямо агітують проти церкви греко-католицької, непрямо проти держави і кожного авторитету» [12, s. 414]. Єпископ просив у жупана адміністративного втручання проти православних та гарантування вільного віросповідання для греко-католиків [3, с. 169]. Єпископ повідомляв жупана про факти порушення прав греко-католиків, протистояння між ними та православними за приміщення у різних селах.

Таким чином, греко-католицизм у Східній Словаччині у 20-х рр. ХХ ст. став фактором збереження національної ідентичності українського населення, можливістю увиразнити свою окремішність попри відсутність власної державності.

Література:

1. Бойко Ю. «AMICUS MEUS OPTIMUS» Листування єпископа Діонізія Нярадї з митрополитом Андреем Шептицьким. URL: <https://www.justyn-studyt.com/my-blog>

2. Вегеш М., Концур-Карабінович Н. Українська Греко-Католицька Церква в портретах. Ужгород, 2021. 347 с.

3. Данилець Ю. В. Документи апостольського адміністратора Пряшівської єпархії, єпископа Діонізія Нарядї на тему православного руху (на матеріалах архіву в Кошицях). *Historia Radu bazilianov sv. Yozafata*. Presov, 2017. С. 167–173.

4. Lukáč M. Pomery v Prešovskej eparchii gréckokatolickej cirkvi pred nástupom Pavla Petra Gojdiča do úradu apoštolského administrátora v roku 1927. *Človek a spoločnosť. Internetový časopis pre pôvodné teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied*. 2012. Vol. 15. Issue. 4. S. 39–49.

5. Pop I. *Malé dejiny Rusínov*. Bratislava : Združenie inteligencie Rusínov Slovenska. Bratislava. Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, 2011. 240 s.

6. *Slovenský východ 1920* 4.04.

7. Archiwum Akt Nowych (далі – ААН), WKRPK, 24, k. 30–35.

8. ААН, WKRPK, 83, k. 279.

9. ААН, WKRPK, 90, k. 1.

10. Národný Archiv Slovenskej Republiky, Předsednictvo ministerské rady, 294, k. 150.

11. Slovenský národný archív, Krajský úrad v Bratislave (1920, 1928–1939), 297, s. 237–238.

12. Štátny archív v Košiciach, fond Košická Župa, 1923–1927. KZ, 108, 563, s. 376, 385, 392.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-387-6-8>

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014 – ПО Т.Ч.)

Куцька О. М.

*доктор історичних наук, професор, начальник кафедри воєнної історії
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна*

Куцька К. С.

*студентка
Львівського інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Львів, Україна*

Понад 10 років триває російсько-українська війна, яка гостро поставила питання перед українськими громадянами про усвідомлення своєї національної ідентичності. Розглядаючи це питання, ми за відправну точку обрали прагнення збагнути власне дефініції «національна ідентичність». Згідно «Енциклопедії історії України», під редакцією доктора історичних наук Валерія Смолія, це – широкий комплекс індивідуалізованих і неіндивідуалізованих міжособистісних зв'язків та історичних уявлень, який становить основу самоідентифікації окремих осіб та груп людей з певною нацією як самотутньої спільнотою, що має свою історичну територію, мову, історичну пам'ять, культуру, міфи, традиції, об'єкти поклоніння, національну ідею [6, с. 415–416]. Продовжуючи логічний ланцюг роздумів, спробуємо зупинитись на найбільш важливих термінах цього визначення.

Історична територія. Зважаючи на розвиток України як держави, усвідомлюємо, що розірваність між країнами українських земель не могло не відобразитись на національній ідентифікації їх населення